

ოსმალეთის იმპერიის სამხედრო დიპლომატია, ოსმალეთის და პრუსიის სამხედრო თანამშრომლობის მაგალითზე

ლევან კურტხალია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის
საერთაშორისო ურთიერთობების პროგრამის დოქტორანტი

ხელმძღვანელი: პროფესორი ქეთი ჯიჯეიშვილი

აბსტრაქტი

საუკუნეების განმავლობაში სამხედრო დიპლომატიას ქვეყნებს შორის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მხრივ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა. სამხედრო დიპლომატიის, როგორც ქვეყნებს შორის საერთაშორისო ურთიერთობებში არსებული პრაქტიკული ინსტრუმენტის განხორციელების პროცესის შესწავლისას, ერთ-ერთ ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ ოსმალეთის იმპერიასა და პრუსიას შორის თანამშრომლობა, ვინაიდან ორ ქვეყანას შორის თანამშრომლობა, როგორც განგრძობითობის, ასევე შედეგიანობის თვალსაზრისით გამოკვეთილად აღსანიშნავია. ზემოთ ხსენებული სახელმწიფოების პოლიტიკური, ადამიანური და ორგანიზაციული ფართო ქსელი მოწოდებული იყო კოორდინაციისთვის და ურთიერთობისთვის ხელისუფლების მრავალ დონეზე, ამავდროულად, მათ ხელთ არსებული რესურსები დიდი მოქნილობასა და შესაძლებლობას იძლეოდა.

ნაშრომში მოყვანილი ისტორიული ფაქტების განხილვა, კიდევ უფრო მეტად ამყარებს ჩვენი არგუმენტის ჭეშმარიტებას, რომ სამხედრო დიპლომატია წარმოადგენს განუყოფელ ნაწილს, ქვეყნის გრძელვადიანი სტრატეგიული ამოცანებისა და მიზნების მიღწევისთვის.

საკვანძო სიტყვები:

სამხედრო დიპლომატია, სამხედრო თანამშრომლობა, “საფრთხის ბალანსის” თეორია, „ძალთა ბალანსი“ მრავალვექტორული ალიანსი და თანამშრომლობა, ოსმალეთის არმიის რეფორმირება, გერმანული სამხედრო დელეგაციის ვიზიტი სტამბოლში, სადაზვერვო ინფორმაცია, სამხედრო ატაშე.

Military Diplomacy of the Ottoman Empire Based on the Example of Ottoman and Prussian Military Cooperation

Levan Kurtskhalia

Doctoral Student of International Relations Program,
Department of Law and International Relations,
Georgian Technical University

Supervisor: Professor Ketj Jijeishvili

Abstract

For centuries, military diplomacy has played an important role in ensuring the security between the countries. When studying the process of implementing military diplomacy as a practical instrument in international relations between the states, one of the most prominent examples that should indefinitely be observed is the cooperation between the Ottoman Empire and Prussia, since the cooperation between the two countries is clearly remarkable in terms of both continuity and effectiveness. The broad political, human and organizational networks of the states mentioned above provided for coordination and interaction across multiple levels of government, while the resources at their disposal allowed great flexibility and opportunity.

The discussion of historical facts presented in the paper further supports the truth of our argument that military diplomacy is an integral part of achieving the country's long-term strategic goals and objectives.

Keywords:

Military Diplomacy; Military Cooperation; “Balance of Threat” theory; “Balance of Power”, Multi-Vector Alliance and Cooperation; Reorganization the Ottoman Army; Visit of the German Military Delegation to Istanbul; Intelligence Information; Military Attaché.

შესავალი

სამხედრო დიპლომატიის, როგორც ქვეყნებს შორის საერთაშორისო ურთიერთობებში არსებული პრაქტიკული ინსტრუმენტის განხორციელების პროცესის შესწავლისას, ერთ-ერთ ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ ოსმალეთის იმპერიასა და პრუსიას შორის თანამშრომლობა, ვინაიდან ორ ქვეყანას შორის თანამშრომლობა, როგორც განგრძობითობის, ასევე შედეგიანობის თვალსაზრისით გამოკვეთილად აღსანიშნავია. ზემოთ ხსენებული სახელმწიფოების პოლიტიკური, ადამიანური და ორგანიზაციული ფართო ქსელი მოწოდებული იყო კოორდინაციისთვის და ურთიერთობისთვის ხელისუფლების მრავალ დონეზე, ამავდროულად, მათ ხელთ არსებული რესურსები დიდი მოქნილობასა და შესაძლებლობას იძლეოდა.

XVI საუკუნის დასაწყისიდან ოსმალეთის იმპერიის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო შესაძლებლობები მნიშვნელოვან სტაგნაციას განიცდიდა, რომლის ძირითადი მიზეზიც როგორც ფ. ბროუდელი აღნიშნავს გახდა ის, რომ ხმელთაშუა ზღვის არეალში დაიწყო ეკონომიკური აქტივობების შემცირება და სანაცვლოდ ატლანტიკის ოკეანე გადაიქცა პოლიტიკური და ეკონომიკური ბრძოლისა და მოვლენების ეპიცენტრად. ატლანტიკის ოკეანეს მიენიჭა უდიდესი სავაჭრო მნიშვნელობა, ამიტომ დიდმა ბრიტანეთმა, ნიდერლანდების სამეფომ და საფრანგეთმა პოლიტიკური და ეკონომიკური ბრძოლის ძირითადი ხაზი ატლანტიკის ფლანგზე გადაიტანეს, რამაც ეკონომიკური თვალსაზრისით დიდი დარტყმა მიაყენა ოსმალეთს, ამავდროულად რუსეთთან და ავსტრიასთან ხანგრძლივი და დამქანცველი ომების წარმოებამ იმპერიის შესაძლებლობები კიდევ უფრო დაასუსტა.

იმპერიის უსაფრთხოების პოლიტიკური ლანდშაპი არ გამოირჩეოდა მდგრადი სტაბილურობით, რის მიზეზსაც იმპერიის წინააღმდეგ დაპყრობილი ქვეყნების მხრიდან მცირე და საშუალო მასშტაბების ამბოხებები წარმოადგენდა, ეს კი თავისთავად დიდ საფრთხეს უქმნიდა ქვეყნის სტაბილურობასა და განვითარებას. ევროპულ ქვეყნებში ახალი თავდაცვითი სახის სამხედრო ტექნოლოგიების დანერგვამ და განვითარებამ შესაძლებელი გახადა უზრუნველყოთ დიდი ხნის განმავლობაში ალყაში მოქცეული გამაგრებული ქალაქების დაცვა, მათთვის ეს საკითხი ეკონომიკური თვალსაზრისით უკვე პრობლემას აღარ წარმოადგენდა და მათ შესაძლებლობას აძლევდა მოეგერიებინათ თავდასხმები, ან დიდი ხნის განმავლობაში შეეკავებინათ ოსმალეთის იმპერიის ჯარების შეტევები. ასეთი ვითარება კი ოსმალეთისგან დამატებით ეკონომიკურ და სამხედრო ძალისხმევას მოითხოვდა, ამიტომ იმპერიას უფრო და უფრო ურთულდებოდა ახალი ტერიტორიების დაპყრობა ან აჯანყებული ქალაქების დამორჩილება. თუკი ისტორიულ ჭრილში დავაკვირდებით მოვლენების განვითარებას, შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ XVII საუკუნის დასაწყისიდან ოსმალეთის იმპერიის დასასრული შეუქცევად ხასიათს იძენდა. ამიტომ იმპერიის მმართველებმა დაიწყეს განსაკუთრებული აქტიურობა საერთაშორისო ასპარეზზე, რათა აუცილებელი სამოკავშირეო შეთანხმების გაფორმებით გაენეიტრალებინათ მომდინარე საგარეო საფრთხეები. ოსმალეთის მონარქები კარგად ხვდებოდნენ, რომ ობიექტური ფაქტორების გათვალისწინებით და გარე ზეწოლიდან გამომდინარე, ისინი მარტო ვერ შეძლებდნენ იმპერიის ტერიტორიის დაცვას და ყველა შემთხვევაში გარკვეულ დათმობაზე მოუწევდათ წასვლა მათ მიერ დაპყრობილ ქვეყნებთან მიმართებით, თუმცა სხვა არჩევანი მათთვის არც არსებობდა.

როგორც ჯონ მერშეიმერი აღნიშნავს, ნაპოლეონის მარცხმა და მასთან თანხმობამ გეოპოლიტიკურმა რყევებმა და მოვლენებმა განაპირობა ახალი მსოფლიო რეალობა და ხელი შეუწყო ხუთი დიდი იმპერიის წარმოქმნას,¹ (საფრანგეთი, ავსტრია-უნგრეთი, პრუსია, გაერთიანებული სამეფო, რუსეთი). ასეთ მოცემულობაში ოსმალეთის იმპერიის მონარქები იძულებულები ხდებოდნენ სამხედრო-პოლიტიკური თანამშრომლობა დაემყარებინათ რომელიმე სამხედრო და ეკონომიკური თვალსაზრისით დიდი შესაძლებლობების მქონე ქრისტიანულ იმპერიასთან. მიუხედავად იმისა, რომ ოსმალეთს ქრისტიანულ საფრანგეთთან თანამშრომლობის ორ საუკუნეზე მეტი ხნის ტრადიცია გააჩნდა, XVIII საუკუნეში უკვე განსხვავებული მსოფლიო წესრიგი და რეალობა იყო, რაც თავისთავად ართულებდა იმპერიის სუვერენული არჩევანის შესაძლებლობას.

„საფრთხის ბალანსის“ თეორიის მიხედვით, სახელმწიფოებს შორის სამოკავშირეო შეთანხმებას განსაზღვრავს საფრთხე, რომელიც შესაძლოა მომდინარეობდეს სხვა სახელმწიფოსგან. ს. უოლტი განმარტავს, რომ „საკუთარი თავის დასაცავად უფრო სუსტი სახელმწიფოები ცდილობენ საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით დაუახლოვდნენ იმ ქვეყანას, რომლისგანაც რეალური საფრთხის ალბათობა მნიშვნელოვნად მაღალია“.² თუმცა მიუხედავად იმისა, რომ ოსმალეთის იმპერიის სამხედრო და ეკონომიკური პოტენციალი XVIII-XIX საუკუნეებში ევროპის ძლიერ სახელმწიფოებთან შედარებით საკმაოდ სუსტი იყო, იგი კვლავ ანგარიშგასაწევ ძალად რჩებოდა და იმპერიის სამოკავშირეო შეთანხმება რომელიმე ქვეყანასთან ნაკარნახევი იყო იმ მოტივით, რომ არსებულ „ძალთა ბალანსის“ პირობებში ოსმალეთის იმპერიას კიდევ უფრო განემტკიცებინა დაცულობა და უსაფრთხოება. ოსმალეთის იმპერიის წინაშე არ იდგა არსებობის საფრთხე, საფრთხე ძირითადად ვასალი ქვეყნებიდან მომდინარეობდა, რომელთაც იმპერიისგან დამოუკიდებლობის მოპოვების სურვილი ამოძრავებდათ და მათ ამ სურვილის განხორციელებას მხარს სხვა იმპერიები უჭერდნენ, ეს კი ოსმალეთის მმართველებისთვის მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენდა და შესაბამის რეაგირებას მოითხოვდა. ზემოთქმულიდან გამომდინარე ცა-

1 Mearsheimer J., The Tragedy of Great Power by Politics; US, გვ. 348 Erti shriptis unda ikos kvela.

2 Walt, S.M., 5. Alliance Formation and the Balance of World Power გვ.6.

ლსახაა, რომ ოსმალეთი ცდილობდა საიმედო პარტნიორთან სამხედრო სამოკავშირეო შეთანხმებით ევროპის კონტინენტზე განემტკიცებინა პოზიციები და მოეხდინა დიდ სახელმწიფოებთან სამხედრო და ეკონომიკური მიმართულებებით არსებული ჩამორჩენის აღმოფხვრა.

XVIII საუკუნიდან მოყოლებული ოსმალეთისათვის მისაღები გახდა პრუსიასთან მრავალვექტორული ალიანსი და თანამშრომლობა. თუ რამ განაპირობა არსებული მდგომარეობა, ამისათვის საჭიროა, რამდენიმე მნიშვნელოვან ასპექტზე ყურადღების გამახვილება. პირველ რიგში აღსანიშნავია, რომ პრუსიას პოლიტიკურად ნეიტრალური დამოკიდებულება გააჩნდა ოსმალეთის იმპერიის მიმართ, ასევე სავარაუდოა, რომ იმპერიის მმართველების მიერ პრუსიასთან თანამშრომლობაზე მიღებულ გადაწყვეტილებისას გათვალისწინებული იქნა შემდეგი საკითხები: სახელმწიფოები არ ესაზღვრებოდნენ ერთმანეთს, მათ შორის იდეოლოგიური კვება არ არსებობდა და მნიშვნელოვან საკითხებში ერთმანეთის კონკურენტები ვერ გახდებოდნენ, ეს კი შემდგომში გამორიცხავდა ძირითადი საკითხების ირგვლივ უთანხმოებას,³ ასევე პრუსია რელიგიური მრწამსით წარმოადგენდა პროტესტანტულ სახელმწიფოს, ამიტომ შემდგომში ოსმალეთის იმპერიას შედარებით გაუადვილებოდა მასთან ურთერთობა.

1718 წლის 14 იანვარს პრუსიის მეფე ფრიდრიხ I-ისადმი გაგზავნილი წერილით, საფუძველი ჩაეყარა პრუსიასა და ოსმალეთს შორის თანამშრომლობას. ოსმალეთის დიდი ვეზირი ნიშანჯი მეჰმედ ფაშა პოჟარევცის საზავო მოლაპარაკებების ფარგლებში⁴ ცდილობდა პოლონეთის, რუსეთის და პრუსიის მხარდაჭერის მოპოვებას. ეს ფაქტი შესაძლებელია ჩაითვალოს პრუსიასთან დიპლომატიური ურთიერთობების საწყის ეტაპად და შეფასდეს მათ შორის სამხედრო-პოლიტიკური თანამშრომლობის პირველ მცდელობად.

ორ ქვეყანას შორის მჭიდრო კონტაქტები კი პრუსიის მეფის ფრიდრიხ II-ის მმართველობის პერიოდში დაიწყო, რაც განპირობებული იყო ორივე სახელმწიფოს ავსტრიასთან და რუსეთთან დაპირისპირებით. ფრიდრიხ II-ის ინიციატივით დაიწყო მოლაპარაკებები პრუსიასა და ოსმალეთს შორის სამოკავშირეო ხელშეკრულების გაფორმების თაობაზე. ოსმალეთის სახელმწიფომ პირველ ეტაპზე უარი თქვა შეთანხმებაზე, თუმცა მოგვიანებით 1761 წელს ოსმალეთსა და პრუსიას შორის გაფორმდა მეგობრობის და ვაჭრობის შესახებ ხელშეკრულება.⁵ 1787 წელს ოსმალეთის ომმა რუსეთთან და ავსტრიასთან, პრუსიასა და ოსმალეთს უზიდა სამოკავშირეო მოლაპარაკებების განახლებისკენ, რის შედეგადაც 1790 წლის 30 იანვარს მათ შორის გაფორმდა თავდაცვითი ალიანსი, აქვე აღსანიშნავია, რომ ეს იყო ოსმალეთის სახელმწიფოს პირველი სამოკავშირეო ხელშეკრულება ქრისტიანულ სახელმწიფოსთან.⁶

1768-1789 წლებში ოსმალეთის იმპერიის მიერ წარმოებულმა ომებმა კიდევ უფრო აშკარა გახადა, რომ იმპერიის სამხედრო შესაძლებლობები ევროპული ქვეყნებისას მნიშვნელოვნად ჩამორჩებოდა. 1798 წელს ოსმალეთის სულთანმა სელიმ III-მ მიზნად იმპერიის დიპლომატიური იზოლაციიდან გამოყვანა დაისახა, მისი ინიციატივით ძირითად ევროპული სახელმწიფოების დედაქალაქებში დაფუძნდა საელჩოები, რომელთა საშუალებითაც ცდილობდა ევროპული ქვეყნებიდან მიეღო მაქსიმალური ინფორმაცია უსაფრთხოებისა და მრეწველობის კუთხით არსებული თანამედროვე მიდგომების შესახებ, ასევე მათი სამხედრო და ეკონომიკური თვალსაზრისით ძლიერ და სუსტ მხარეებზე.⁷ პრუსიაში ოსმალეთის ელჩის თანამდებობაზე დაინიშნა ალი ეფენდი, რომელიც სულთანს აწვდიდა მნიშვნელოვან ინფორმაციას ევროპასა და აზიაში ნაპოლეონის ომების დინამიკის შესახებ.

ოსმალეთსა და პრუსიას შორის სამხედრო დიპლომატიური თანამშრომლობის გააქტიურების მიზნით, სულთნის თხოვნის საფუძველზე, რომელსაც სურდა ოსმალეთის არმიის რეფორმირება, ოსმალეთში მივლინებული იქნა პრუსიის სამხედრო ატაშე ოსმალეთის იმპერიაში, პოლკოვნიკი ფონ გოცე. მან თავის ჯგუფთან ერთად განახორციელა ოსმალეთის სამხედრო ქვედანაყოფების ინსპექტირება. ამ ფაქტის მიუხედავად, აღნიშნულ პერიოდში ოსმალეთ-პრუსიის ურთიერთობები სათანადო დონეზე ვერ განვითარდა, ხოლო 1806 წელს, ნაპოლეონის მიერ პრუსიის დაპყრობის შემდეგ დაიხურა პრუსიის საელჩო სტამბოლში.⁸

1826 წელს მაჰმუდ II-მ დაიწყო ოსმალეთის არმიის რეორგანიზაცია, მან გააუქმა იენიჩართა კორპუსი და სურდა ევროპული ყაიდის არმიის ფორმირება, რისთვისაც ოსმალეთმა აქცენტი გადაიტანა

3 როგორც ს.უოლტი ამტკიცებს სახელმწიფოები, რომლებიც იზიარებენ იდეოლოგიებს, უფრო მეტ კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს, ვიდრე მტკიცე ალიანსების შექმნისას.

4 Ahmet Taşdemir; *The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909)*; გვ. 5.

5 İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*. გვ. 346-347.

6 Ord. Prof. Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi, VIII. Cilt; Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*; გვ. 164.

7 საუკუნეების განმავლობაში ოსმალეთის იმპერია სადაზვერვო ინფორმაციის მიღებასა და შეგროვებას მინიმუმ ოთხი ძირითადი მიმართულებიდან ახდენდა: 1. კონსტანტინოპოლში სადაზვერვო ინფორმაციის შეგროვება, 2. ქვეყნის პერიფერიაში იმპერიის საზღვრების გასწვრივ სიტუაციის დაზვერვა და ინფორმაციის შეგროვება, 3. ვასალი სახელმწიფოების დაზვერვის სამსახურებიდან მოწოდებული ინფორმაცია, 4. ხელისუფლების მიერ ჯაშუშებისა და დივერსანტების მიერ განხორციელებული ჯაშუშობის და კონტრჯაშუშური საქმიანობით უცხო ქვეყნებიდან ინფორმაციის მოპოვება.

8 Dr. Mustafa Albayrak, *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolunun yapımı*; გვ. 2.

პრუსიელ ოფიცრებზე.⁹

1836 წელს სულთანმა მაჰმუდ II-მ, პრუსიის მეფეს, ფრიდრიხ III-ს სთხოვა სამხედრო მისიის გაგზავნა, მისი ეს თხოვნა დაკმაყოფილებულ იქნა და პრუსიის ჯარების კაპიტანი ჰელმუდ ფონ მოლტკე¹⁰ წარიგზავნა ოსმალეთის იმპერიაში სამხედრო მრჩეველად.¹¹ 1839 წელს ჰ. ფ. მოლტკეს მისია დასრულდა, რაც გამოწვეული იყო ოსმალეთის არმიის ნეზიბეს ბრძოლაში მარცხით და სულთან მაჰმუდ II-ის გარდაცვალებით.

გერმანიის იმპერიის შექმნის შემდეგ,¹² ორ იმპერიას შორის პოლიტიკური თანამშრომლობის ახალი ფურცელი გადაიშალა. ამასთანავე მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა ქვეყნებს შორის სამხედრო დიპლომატიის გამოყენებით უსაფრთხოების კუთხით თანამშრომლობამ. ოტო ფონ ბისმარკმა გერმანიის შემდგომი განვითარების ახალი დღის წესრიგი შეიმუშავა, მისი პოლიტიკის ძირითად მიზანს წარმოადგენდა საფრანგეთის იზოლაცია, რის გამოც დაიწყო ავსტრიასთან და რუსეთთან დაახლოების პოლიტიკა.

ოსმალეთის ისტორიაში ერთ-ერთი გარდამტეხი წერტილი გახდა 1877-78 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომი და მის შედეგად ხელმოწერილი სან-სტეფანოსის (აიასტეფანოსის) და ბერლინის ხელშეკრულებები, რომელთა შედეგადაც ოსმალეთმა დაკარგა ტერიტორიები როგორც ბალკანეთში, ასევე კავკასიაში.

მიუხედავად იმისა, რომ ო. ფ. ბისმარკი სულ უფრო და უფრო მჭიდრო სამხედრო, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ურთიერთობებს აწვითებდა ოსმალეთის იმპერიასთან, ის მაინც ე.წ. „რეალპოლიტიკის“ მომხრე იყო და ითვალისწინებდა ევროპის ძირითადი მოთამაშეების შეხედულებებს ოსმალეთთან თანამშრომლობის საკითხში. პრუსიის ხელმძღვანელობა მოზომილი პოლიტიკით და მიდგომით მაქსიმალურად ცდილობდა არ გაემწვავებინა ევროპულ სახელმწიფოებთან ურთიერთობა. მას არ სურდა ორ ფრონტზე ბრძოლა საფრანგეთის და რუსეთის კავშირის წინააღმდეგ.¹³ შეიძლება აღინიშნოს, რომ გერმანიის რეალური დაახლოება ოსმალეთის სახელმწიფოსთან დაიწყო 1882 წლიდან, როდესაც სტამბოლში ჩავიდა პირველი გერმანული სამხედრო დელეგაცია და პიკს მიაღწია ვილჰელმ II-ის მმართველობის პერიოდში.¹⁴

1877-78 წლების რუსეთ-თურქეთის ომში განცდილმა მარცხმა ოსმალეთის სახელმწიფოს დღის წესრიგში კვლავ დააყენა არმიის რეორგანიზაციის საჭიროება. ოსმალეთის არმია არ იყო აღჭურვილი სათანადო დონეზე და განიცდიდა კვალიფიციური ოფიცრების დეფიციტს. სულთანმა 1880 წელს დახმარების ანალოგიური თხოვნით მიმართა გერმანიას.¹⁵ თავის მხრივ ბისმარკმა კაიზერ ვილჰელმ I-ს მიმართა წერილით, რომელშიც ჩამოაყალიბა საკუთარი პოზიცია აბდულჰამიდ II-ის თხოვნის თაობაზე. წერილში ბისმარკი აღნიშნავდა, რომ გერმანიამ უნდა დააკმაყოფილოს ოსმალეთის თხოვნა, შემდეგი 5 მიზეზის გამო:

უმჯობესია ეს მისია შეასრულონ გერმანელმა სამხედროებმა, ვიდრე ფრანგმა და ბრიტანელმა სამხედროებმა;

გერმანელი სამხედროები შეიძენენ ოსმალეთის იმპერიაში მუშაობის გამოცდილებას;

გერმანიას მიეცემა საშუალება ოსმალეთის იმპერიიდან შეაღწიოს აღმოსავლეთში;

გერმანია მიიღებს შესაძლებლობას მოიპოვოს სადაზვერვო ინფორმაცია აღმოსავლეთთან მიმართებით;

ოსმალეთის არმია სასარგებლო იქნება პანსლავიზმის შეჩერების კუთხით.¹⁶

აღსანიშნავია, რომ ბისმარკისათვის, მისი ნეიტრალური პოლიტიკის მიუხედავად, მიუღებელი იყო რუსეთის მიერ სტამბოლის დაკავება და იგი თვლიდა, რომ თუ რუსები შევლენ კონსტანტინოპოლში, ერთ წელიწადში ისინი ასევე დაიკავენდნენ კენინსბერგს.¹⁷ იგი წერილში ასევე წერდა, რომ ოსმალეთი გერმანიისთვის არ წარმოადგენდა საფრთხეს, თუმცა მათი მტრები შესაძლებელია იყვნენ გერმანიის მტრები. ასევე აღსანიშნავია გერმანიის გენერალური შტაბის უფროსის თანაშემწის, გრაფ ფონ ვალდერსეს განცხადება, რომლის თანახმადაც გერმანიას და რუსეთს შორის ომი გარდაუვალია და გერმანია უნდა დაეხმაროს ოსმალეთს, რათა გააძლიეროს მისი არმია და ომის შემთხვევაში გაიხადოს ოსმალეთი მოკავშირედ.¹⁸

1881 წელს, საბერძნეთისთვის და მონტენეგროსთვის ტერიტორიების დათმობის შემდეგ, ოს-

9 Ahmet Taşdemir; *The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909)*; გვ. 7.

10 შემდგომში გენერალ ფელდმარშალი, პრუსიის გენერალური შტაბის უფროსი. გერმანიის იმპერიის ერთ-ერთი დამაარსებელი.

11 Helmuth Von. Moltke, *Moltkenin Türkiye Mektupları*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995), გვ.36.

12 1871 წელს პრუსიის მეფე ვილჰელმ I ვერსალში აკურთხეს გერმანიის იმპერატორად, 1871-1918 წლებში პრუსია იწოდებოდა გერმანიის იმპერიად.

13 Ord. Prof. Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi*, VIII. Cilt; *Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*; გვ. 168.

14 Ahmet Taşdemir; *The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909)*; გვ. 12.

15 Ahmet Taşdemir; *The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909)*; გვ. 41.

16 N. Alkan, II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askeri Heyetinin Komutanı Otto von Kahler ve Her İki Tarafın Beklentileri, გვ. 151-152.

17 İsmail Kemal Bey, *The Memoirs of Ismail Kemal Bey*, (London: Constable, 1920), p.99.

18 M. Özyüksel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfuz Mücadelesi: Anadolu Ve Bağdat Demiryolları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, 2008; გვ. 31.

მალეთმა დახმარების საკითხი კვლავ დააყენა დღის წესრიგში და ბერლინში მიაგვლინა დელეგაცია.¹⁹ გერმანული სამხედრო მრეწველობის კომპანიები, განსაკუთრებით „Krupp“ და „Mauser“ ახდენდნენ ზეწოლას გერმანიის მთავრობაზე, რათა მათ დროულად მიეღოთ გადაწყვეტილება და ოსმალეთის არმიისთვის გაეგზავნათ მათ მიერ წარმოებული შეიარაღება.²⁰

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, გერმანიის ოსმალეთთან სამხედრო დიპლომატიის და თანამშრომლობის ძირითად მიზნებად შეიძლება მიჩნეული იქნას შემდეგი საკითხები:

გერმანიის მიერ ოსმალეთში პოლიტიკური და სამხედრო გავლენების მოპოვების სურვილი;

გერმანიის მიერ სადაზვერვო ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობების გაზრდა. ასევე, სტამბოლში მყოფი უცხო ქვეყნების დიპლომატიური მისიების, განსაკუთრებით სამხედრო ატაშეების მოქმედებების გაკონტროლება;

გერმანული სამხედრო წარმოებისთვის ახალი გასაღების ბაზრის მოპოვება;

რუსეთის შეკავებისთვის საჭირო ზომების გატარება.

1882 წელს სტამბოლში ჩავიდა პოლკოვნიკი ოტტო ფონ კეპლერის ჯგუფი, რომელშიც შედიოდნენ კაპიტანი კამპჰოვენერი (ქვეითი), კაპიტანი ჰოზე (კავალერისტი) და კაპიტანი რისტოუ (არტილერისტი).²¹ აღსანიშნავია, რომ გერმანელ სამხედროებს მიენიჭათ ოსმალეთის არმიის უფრო მაღალი სამხედრო წოდებები.²² პოლკოვნიკი ოტტო ფონ კეპლერის ჯგუფი მუშაობას შეუდგა 1882 წლის ივლისში. ეს უკანასკნელი დაინიშნა ოსმალეთის გენერალური შტაბის უფროსის მოადგილედ.²³

გერმანელმა სამხედროებმა პირველ ეტაპზე შეისწავლეს ოსმალეთის არმიაში არსებული ვითარება²⁴ და ანალიზის შედეგად სულთან აბდულჰამიდ II-ს წარუდგინეს ანგარიში, რომლებიც მიზნად ისახავდნენ ოსმალეთის არმიის რეორგანიზაციას. მომზადებული ანგარიშის მიხედვით ნიმუშად აღებული იქნა 1813-1860 წლებში გერმანიის არმიის ორგანიზაციული სტრუქტურა. ანგარიში შეიცავდა 10 ძირითად მიმართულებას:

საარმიო კორპუსებში რეზერვის ქვედანაყოფების შექმნა და სასწავლო და სამოხილიზაციო ქვედანაყოფების რეორგანიზაცია;

რეგულარული არმიის ოფიცრების მომზადების სისტემის შექმნა;

სამოხილიზაციო და ომის გეგმების შექმნა;

გენერალური შტაბის თეორიული და პრაქტიკული მომზადება მმართველობის ყველა დონეზე;

სამხედრო აკადემიების სასწავლო გეგმების შეცვლა, კურსანტთა სავსე სწავლებების ინტენსიფიკაცია და კურსდამთავრებულთა რაოდენობის გაზრდა;

მშვიდობის და ომის პერიოდში არმიის მომარაგების სისტემის შექმნა;

ომისთვის ვარგისი ყველა ცხოველის აღწერა;

კავშირგაბმულობის გამართული სისტემის შექმნა;

ტაქტიკური მომზადების და მანევრის შესაძლებლობების გაუმჯობესება;

სტამბოლში, გერმანულ მაგალითზე, სამხედრო ქვედანაყოფის ფორმირება, სადაც მოხდებოდა ოფიცრების გადამზადება ახალი ტაქტიკური და საორგანიზაციო სისტემების შესაბამისად.²⁵

1885 წელს ოსმალეთში გერმანელი სამხედრო ჯგუფის ხელმძღვანელი გახდა ბარონი კოლმარ ფონ დერ გოლცი,²⁶ რომლის სახელსაც უკავშირდება ოსმალეთის არმიის ძირითადი რეფორმირების პროცესი, რის შედეგადაც მან ოსმალეთში დიდი პოპულარობა და გავლენები მოიპოვა.²⁷ აღნიშნულ პერიოდში გერმანიას და ოსმალეთს შორის სამხედრო თანამშრომლობამ მნიშვნელოვნად გაზარდა ოსმალეთის არმიის შესაძლებლობები, რის შედეგადაც „ოსმალეთის განახლებულმა არმიამ“ 1897 წლის რუსეთ-ოსმალეთის ომში შეძლო რუსეთის დამარცხება. სამხედრო დიპლომატიური თანამშრომლობის ფარგლებში ოსმალეთის არმიის ტრანსფორმაცია განხორციელდა სამი ძირითადი მიმართულებით: ახალგაზრდა ოფიცრების მომზადება; არმიის სტრუქტურული რეორგანიზაცია; ოსმალეთის არმიის გერ-

19 N. Alkan, II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askeri Heyetinin Komutanı Otto von Kahler ve Her İki

Tarafın Beklentileri, გვ. 155-156.

20 Ahmet Taşdemir; The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909); გვ. 43.

21 Ahmet Taşdemir; Osmanlı-Alman İlişkilerini Yeniden Okumak: Sultan II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) გვ. 4.

22 ოტტო ფონ კეპლერმა სწრაფად მიიღო წოდებები და ოსმალეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტის წოდებით მსახურობდა, ხოლო სამსახურის ბოლოს ოსმალეთის მარშალი იყო. დანარჩენ ოფიცრებს ოსმალეთის არმიის პოლკოვნიკის წოდებები მიენიჭათ. Jehuda Lotthar Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye’de Prusya-Almanya Askeri Heyetleri (1835-1919), (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1985); გვ. 33.

23 Jehuda Lotthar Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye’de Prusya-Almanya Askeri Heyetleri (1835-1919), (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1985); გვ. 52.

24 გერმანული სამხედრო მისიის ანგარიშის თანახმად არსებობდა დიდი პრობლემები ოფიცრებისთვის და ჯარისკაცებისთვის ანაზღაურების გადახდის, სამხედრო ფორმით და ფეხსაცმელებით უზრუნველყოფის, სამხედრო განათლების და კვების კუთხით. Ahmet Taşdemir; The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid. II (1876-1909); გვ. 44.

25 Ahmet Taşdemir; The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909); გვ. 45.

26 ოსმალეთში სამსახური დაიწყო 1883 წელს, ხოლო ჯგუფის ხელმძღვანელი გახდა 1885 წელს, ო.ფ. კეპლერის გარდაცვალების შემდეგ. იგი გერმანელი სამხედროების ჯგუფს ხელმძღვანელობდა 1895. წლამდე. Ahmet Taşdemir; Osmanlı-Alman İlişkilerini Yeniden Okumak: Sultan II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) გვ. 5.

27 Erol Akcan, “Colmar Von der Goltz Paşanın Osmanlı Ordusu ve Askeri Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi” Atatürk Dergisi, Vol. 4, (2015, გვ.18.

მანული იარაღით აღჭურვა.

ახალგაზრდა ოფიცრების მომზადება. გერმანელი სპეციალისტების და უშუალოდ ფონ დერ გოლცის მონაწილეობით ოსმალეთის სამხედრო სასწავლებლების სასწავლო პროგრამა შესაბამისობაში მოვიდა გერმანული აკადემიების პროგრამასთან. მან ყურადღება გაამახვილა სამხედრო საგნებზე (ომის ისტორია, ომის ხელოვნება, უცხო ქვეყნების არმიების ორგანიზაცია, სამხედრო გეოგრაფია) და სავსე სწავლებებზე.²⁸ შესაბამისად, აღნიშნული პროცესის შედეგად საფუძველი ჩაეყარა ოსმალეთის და შემდგომში თურქეთის რესპუბლიკის ახალი სამხედრო ელიტის ფორმირებას. ფონ დერ გოლცს „თურქეთის არმიის მამასაც“ უწოდებენ.

არმიის სტრუქტურის რეორგანიზაცია. გერმანელი სპეციალისტების მონაწილეობით შემუშავებული იქნა ახალი სავალდებულო სამხედრო გაწვევის სისტემა, რომელიც ყველა 20 წლის მუსლიმ მამაკაცს ავალდებულებდა სამხედრო სამსახურის გავლას.²⁹ შესაბამისად გაიზარდა როგორც რეგულარული, ასევე სარეზერვო ქვედანაყოფების საბრძოლო შესაძლებლობები და რაოდენობა.³⁰

ოსმალეთის არმიის გერმანული იარაღით აღჭურვა. 1885-1905 წლებში ოსმალეთის არმიამ გერმანიიდან მიიღო 1800-მდე ქვემეხი და 900 000-მდე შაშხანა. ფონ დერ გოლცმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა გერმანული იარაღის კომპანიებს და ოსმალეთს შორის თანამშრომლობის განვითარებაში. მაგალითად ოსმალეთის არმიამ 1884-1905 წლებში კომპანიისგან „Krupp“ 1924 ერთეული ქვემეხი შეისყიდა, ამათგან 1035 ერთეული შესყიდული იქნა ფონ დერ გოლცის ოსმალეთში მოღვაწეობის პერიოდში. კომპანიამ „Mauser“ ოსმალეთს 1887-1893 წლებში მიაწოდა 700 000 ერთეული შაშხანა, რომელთა მიწოდებაც ასევე შესაძლებელი გახდა ფონ დერ გოლცის შუამავლობით.³¹ კომპანიისგან „Krupp“ შესყიდული იქნა 88 მლნ. მარკის ღირებულების, ხოლო კომპანიისგან „Mauser“ – 37 მლნ. მარკის შეიარაღება, რომელიც დაფინანსდა გერმანული „Deutsche Bank“-ის მიერ ოსმალეთის სახელმწიფოსთვის გაცემული კრედიტით.³²

1895 წელიდან ოსმალეთ-გერმანიის სამხედრო ურთიერთობებში ძირითადი დატვირთვა გადავიდა გერმანიის სამხედრო ატაშეებზე, რომლებიც ამზადებდნენ ანგარიშებს ოსმალეთის არმიის შესახებ და იღებდნენ გერმანული კომპანიებისთვის სამხედრო შეკვეთებს.³³ გერმანელმა სამხედრო ატაშეებმა ოსმალეთში მოიპოვეს დიდი გავლენები. მათ ახლო ურთიერთობები გააჩნდათ „ახალგაზრდა თურქებთან“. გერმანული სამხედრო და სამეცნიერო განათლება ითვლებოდა უმთავრესად ოსმალეთის იმპერიაში და ეს ვითარება შენარჩუნდა ოსმალეთის იმპერიის დაცემამდე.

ხსენებულ სახელმწიფოების შორის ურთიერთობებში განსაკუთრებული ადგილი გეოპოლიტიკურ, სამხედრო და სამხედრო-ეკონომიკურ კავშირებს ეკუთრება.³⁴ არსებობს გარკვეული ვარაუდები, რომ სამხედრო თანამშრომლობა ეფუძნებოდა გერმანიის მხრიდან ოსმალეთის მაღალი პოლიტიკური და სამხედრო ხელმძღვანელების მოქრთამვის შედეგს, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ სახელისუფლო ჩინოვნიკების მოქრთამვის ცალკეულ ფაქტებზე აპელირებით, ნიველირება ხდება ორი იმპერიის სამხედრო დიპლომატიის მთლიანი პროცესისა, რომელიც მათ შორის ათწლეულების განმავლობაში მიმდინარეობდა.

დასკვნა

ცხადია, როგორც პრუსიის, ისე ოსმალეთის პოლიტიკური მიზნების მიღწევისთვის სათანადოდ მომზადებული შეიარაღებული ძალები კრიტიკულად მნიშვნელოვანი იყო. პრუსია ცდილობდა სამხედრო დიპლომატიის შესაძლებლობების გამოყენებით მიეღწია თავისი პოლიტიკური მიზნებისთვის, რაც გულისხმობდა ერთის მხრივ სამხედრო და ეკონომიკური თვალსაზრისით ოსმალეთის იმპერიის პრუსიაზე დამოკიდებულობის გაზრდას და მეორეს მხრივ ოსმალეთთან სამხედრო თანამშრომლობით მას შეეძინა მნიშვნელოვან მოკავშირე, რომელიც აუცილებლობის შემთხვევაში ავსტრიისა და რუსეთის წინააღმდეგ სამხედრო დაპირისპირებაში მისი მოკავშირე გახდებოდა.

მჭიდრო თანამშრომლობის მიუხედავად, პირველ მსოფლიო ომამდე ოსმალეთიც და გერმანიაც შორს იყვნენ ახლო პარტნიორობის იდეისაგან. საერთო ჯამში როგორც ერთი, ასევე მეორე მხარე, თავისი კერძო ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებდა და აქტიურად იყენებდნენ სამხედრო დიპლომატიაში არსებულ ყველა საშუალებას.

ორი იმპერია პირველი მსოფლიო ომის დროს ერთმანეთს კიდევ უფრო დაუახლოვდა, რაც მათი პოლიტიკურ და სამხედრო სფეროებში ხანგრძლივი თანამშრომლობის ბუნებრივ შედეგს წარმოადგენდა.

საბოლოო ჯამში უნდა აღინიშნოს, რომ სამხედრო დიპლომატიას ქვეყნებს შორის თავდაცვისა

28 Jehuda Lotthar Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye’de Prusya-Almanya Askeri Heyetleri (1835-1919), (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1985); გვ. 46.

29 Jehuda Lotthar Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye’de Prusya-Almanya Askeri Heyetleri (1835-1919), (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1985); გვ. 90.

30 Ahmet Taşdemir; Osmanlı-Alman İlişkilerini Yeniden Okumak: Sultan II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) გვ. 6.

31 Ahmet Taşdemir; Osmanlı-Alman İlişkilerini Yeniden Okumak: Sultan II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) გვ. 6.

32 Yorulmaz . N; Arming the Sultan German Arms Trade and Personal Diplomacy in the Ottoman Empire Before World War I; გვ. 60-77.

33 Ahmet Taşdemir; The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909); გვ. 5.

34 Taşdemir A; The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909); US; გვ.3.

და უსაფრთხოების პოლიტიკის კონტექსტში ყოველთვის მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა. თანამედროვე ეპოქაშიც სამხედრო დიპლომატია ქვეყნებს შორის საგარეო პოლიტიკის ფორმირების ჩამოყალიბების პროცესის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Acemoglu. D; Robinson J., Why Nations Fail US , NY,2012 y;
2. Clark E.,The Ottoman Industrial Revolution; US; Cambridge University Press 1974 y;
3. Mearsheimer J., The Tragedy of Great Power by Politics; US, 2009 y;
4. Walt, S.M., 5. Alliance Formation and the Balance of World Power ; US; 2009 y;
5. Taşdemir A; The Ottoman And German Relations During The Reign Of Abdülhamid II (1876-1909); US;
6. Karal E.; Osmanlı Tarihi; VIII. Cilt; Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907); 2007 y;
7. Albayrak M.; Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolunun yapımı; OTAM Ankara University Journal of Ottoman History Research and Appication Center; 1995 y;
8. Kitabevi R.; Helmuth Von. Moltke, Moltkenin Türkiye Mektupları; İstanbul, 1995 y;
9. Bayram Soy H., Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi; Phoenix Publishing House, 2004 y;
10. Ortaylı I; İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu; ANKARA ÜNİVERSİTESİ SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 479; Ankara 1981 y;
11. Alkan N.; Abülhamid II Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askeri Heyetinin Komutanı Otto von Kahler ve Her İki Tarafın Beklentileri; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi; 2006 y;
12. İsmail K. Bey, The Memoirs of Ismail Kemal Bey; London: Constable, 1920 y;
13. Özyüksel M.; Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfuz Mücadelesi; Anadolu Ve Bağdat Demiryolları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 2008 y;
14. Wallach J. L.; Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Almanya Askeri Heyetleri (1835-1919); Ankara; Genelkurmay Basımevi, 1985 y;
15. Akcan E.; "Colmar Von der Goltz Paşanın Osmanlı Ordusu ve Asker Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi" Atatürk Dergisi; Vol. 4; 2015 y;
16. Yorulmaz . N; Arming the Sultan German Arms Trade and Personal Diplomacy in the Ottoman Empire Before World War I; I.B. Tauris Co.LTD US; 2014 y.